

УДК 373.2.091.313:[37.015.3:159.93]
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.95.5>

Г. О. Пірунова

вихователь-методист
закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 83 «Чижик»
Запорізької міської ради Запорізької області

А. Ф. Курінна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто проблему використання інноваційних технологій як засобу формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку, яка відноситься до ключових для дошкільної освіти і набуває ваги в різних видах діяльності за освітнім напрямком «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компонента дошкільної освіти. Представлена компетентність передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів відносно ознак, властивостей та відношень предметів і об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній тощо), володіння способами пізнання дійсності.

Оскільки сформованість знань та отримання навичок у дітей молодшого дошкільного віку з сенсорно-пізнавальної компетентності в сучасному освітньому просторі закладів дошкільної освіти розглядається як фундамент, що допоможе розвивати дітям у майбутньому свою особистість, у публікації висвітлено сутність поняття сенсорно-пізнавальна компетентність, зазначено актуальність упровадження інноваційних технологій та їх вплив на рівень її сформованості.

З'ясовано, що сучасна система освіти потребує впровадження новітніх технологій, методик та технік, які дадуть змогу освітній процес зробити більш інтенсивним, цікавим, а відтак – більш результативним. Визначено вплив технології блоку 3. Дьєнеша на формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку.

У публікації досліджено деякі теоретичні питання щодо формування у дітей молодшого дошкільного віку сенсорно-пізнавальної компетентності; зроблено загальну характеристику технології блоку 3. Дьєнеша як інноваційного засобу формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку в процесі освітньої діяльності закладу дошкільної освіти №83 «Чижик» Запорізької міської ради, де і перевірено їх ефективність.

Ключові слова: формування, інноваційні технології, діти молодшого дошкільного віку, сенсорно-пізнавальна компетентність, логічні блоки 3. Дьєнеша.

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти трансформується, як і вся українська освіта в цілому, та потребує пошуку шляхів винайдення новітніх технологій, дослідження шляхів їх використання в закладах дошкільної освіти. Упровадження інноваційних технологій та їх вплив на формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку як педагогічна проблема набуває особливої ваги в контексті ігрових технік, які надають можливість малюкам опановувати основні способи самостійного пізнання навколишньої дійсності. У цьому сенсі використання логічних блоків Золтана Дьєнеша уможливує продуктивність процесу ознайомлення вихованців із основними

сенсорними еталонами та засвоєння перших математичних понять, що є основою картини світу дошкільника, навчання їх умінню порівнювати, аналізувати, вимірювати, перетворювати тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сенсорно-пізнавальна компетентність відноситься до ключових для дошкільної освіти. Це компетентність, що формується у дитини в різних видах діяльності за освітнім напрямком «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», створює базу для збагачення та поглиблення змісту освіти на наступних її рівнях [1]. Слід зазначити, що проблема сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку завжди посідала одне з важливих місць у дошкільному вихованні і перебу-

вала у центрі уваги як психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухін), так і педагогів (В. Аванесова, М. Поддьяков, Н. Сакуліна, Є. Тихеєва, О. Усова, Є. Фльоріна). Загальновідомими авторами й розробниками інноваційних технологій вважаються В. Воскобович, З. Дьенеш, Д. Ельконін, М. Єфименко, М. Зайцев, В. Коваленко, Дж. Кюїзенер, М. Монтессорі, Б. Нікітін, К. Орф, П. Підкасистий, З. Семадені, М. Стронін, Р. Штайнер, М. Шуть та інші. Але впровадження інноваційних технологій та їх вплив на формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку як педагогічна проблема на сьогодні лишається відкритою і потребує подальших розвідок щодо нових наукових напрямів та і їх практичних утілень.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблема набуття сенсорно-пізнавального розвитку дітей у дошкільній освіті особливо гостро відчувається зараз, коли потреба сенсорного пізнання навколишньої дійсності замінюється готовими відповідями й шаблонами. Саме тому сьогодні необхідно шукати нові дієві способи й методи для сенсорно-пізнавального розвитку дітей молодшого дошкільного віку, а педагогам, окрім теоретичних знань, потрібно вміти практично організувати сприятливе сенсорно-пізнавальне середовище, використовувати ефективні інноваційні технології, шукати нові шляхи удосконалення навчально-виховного процесу, які б допомогли мотивувати дітей до самостійного отримання знань, активізувати їхню діяльність, прищеплювати любов до навчання. Очевидною є необхідність розвитку дитини молодшого дошкільного віку з урахуванням ігрової діяльності та їх власного досвіду пізнання навколишнього світу.

Отже, **мета статті** – розглянути деякі питання використання інноваційних технологій як засобу формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку та їх впровадження в освітній процес сучасного закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей [2]. У цьому сенсі сучасна дошкільна освіта вимагає постійного оновлення, зокрема, використання інноваційних технологій у вихованні та навчанні дітей молодшого дошкільного віку, формуванні в них відповідних компетентностей. Відтак, саме інноваційність є головною ознакою сучасного розвитку освітньої галузі, інноваційність, яка передбачає власне її здатність до оновлення, відкритість новому [3]. Про значення інновацій

та важливість їх впровадження в освітній процес України йдеться і в державній Національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ ст.»). Звертається увага, що це, зокрема, дасть можливість порівняти освітній процес з вимогами сьогодення.

Відомі ж представники дошкільної педагогіки та психології (О. Запорожець, С. Русова, Н. Сакуліна, Є. Тихеєва, О. Усова), а також видатні закордонні спеціалісти в галузі дошкільної педагогіки (Ж.-О. Декролі, М. Монтессорі, Ф. Фребель) вважали, що саме сенсорне виховання спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку та вимагає від усіх учасників освітнього процесу інноваційного, оновленого погляду на навколишній світ. Дитина з'являється на світ із готовими органами чуттів: у неї є очі, вуха, її шкіра наділена чутливістю, яка дозволяє відчувати предмети тощо. Це лише задатки для сприйняття світу навколо себе. Змінюється світ – змінюються можливості його сприйняття. Щоб сенсорний розвиток відбувався повноцінно, необхідне цілеспрямоване сенсорне виховання. Дитину треба навчити розглядати, слухати, обстежувати на дотик, тобто сформувані в неї перцептивні дії.

Проте побачити предмет, обстежити його дотиком недостатньо – необхідно визначити співвідношення виявлених властивостей і якостей даного предмета із властивостями та якостями інших предметів. Для цього дитині потрібні мірки, з якими можна порівняти те, що вона сприймає цієї миті. За допомогою загальноприйнятих мірок – еталонів, які склалися історично, порівнюють, зіставляють результати сприйняття. Це системи геометричних форм, шкала величин, міри ваги, звуковисотний ряд, спектр кольорів тощо. Усі ці еталони потрібно засвоїти дитині [4].

Важливим компонентом сенсорного виховання є інноваційний підхід до навчального процесу, який продукує особистісний розвиток тих, хто навчається, і зокрема – їхню здатність опанувати новий досвід на ґрунті цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання, пошуку й визначення особистісних сенсів тощо [5].

Так, у сучасній педагогіці навчання дітей молодшого дошкільного віку і формування у них сенсорної компетенції пов'язують насамперед з якісними змінами в розумовій діяльності вихованців. Тому дедалі більшу увагу педагогів і батьків привертають ігрові методики, що поєднують розвиток логічного мислення та засвоєння математичних понять [6].

Необхідно підкреслити, у формування сенсорно-пізнавальної компетентності та розвитку пізнавальної сфери особистості молодших дошкільнят добре зарекомендувало себе використання в освітньому процесі логічних блоків Золтана

Дьєнеша – угорського психолога, математика і педагога. Логічні блоки Золенгера Дьєнеша – це набір, який складається з 48 об'ємних геометричних фігур, які відрізняються за кольором (червоний, синій, жовтий), за формою (круги, трикутники, квадрати та прямокутники), величиною (великі, малі), товщиною (тонкі, товсті) [7, с. 4].

Ознайомившись із ігровою методикою З. Дьєнеша більш глибоко, на нашу думку, доцільно виділити основні завдання її реалізації:

- ознайомити з формою, кольором, розміром, товщиною об'єктів;
- розвивати вміння виявляти властивості в об'єктах, називати їх;
- виховувати самостійність, ініціативу;
- розвивати логічне мислення; розвивати просторові уявлення (орієнтування на аркуші паперу);
- розвивати знання, вміння, навички, необхідні для самостійного вирішення навчальних і практичних завдань;
- розвивати творчі здібності, уяву, фантазію;
- розвивати мовлення: діти навчаються міркувати, вступають у діалог зі своїми однолітками, будують свої висловлювання, використовуючи в реченнях сполучники «і», «або», «не», та інші;
- формувати уявлення про математичні поняття – алгоритм, кодування інформації; розвивати здатність до моделювання та конструювання; наполегливість в досягненні мети, подоланні труднощів [7].

Роботу з блоками Дьєнеша можна пропонувати дітям з раннього віку, як у фронтальній, так і в індивідуальній формах. Головне – дотримуватись принципу «від простого до складного». Існує три групи поступово ускладнених ігор та вправ:

- ігри та вправи для розвитку вміння виявляти та абстрагувати властивості;
- ігри та вправи для розвитку вміння порівнювати з предметами за їх властивостями; ігри та вправи для розвитку здатності до логічних дій та операцій.

Потрібно зазначити, що ігри та вправи для розвитку вміння виявляти й абстрагувати властивості розвивають у дітей молодшого дошкільного віку вміння оперувати однією властивістю (виявляти й абстрагувати одну властивість від інших, класифікувати, порівнювати та узагальнювати предмети на її основі). До цього варіанту можна віднести такі ігри і вправи, як «Знайди скарб», «Допоможи комашці», «Незвичайні фігури» та інші [8].

Хочемо відмітити, що за допомогою ігор та вправ для розвитку вміння порівнювати предмети за їх властивостями розвиваються вміння оперувати відразу двома властивостями: виявляти й абстрагувати дві властивості; порівнювати, класифікувати та узагальнювати предмети відразу за двома властивостями. Вони даються в такій послі-

довності, що забезпечує оволодіння дитиною вміннями спочатку порівнювати, потім класифікувати і узагальнювати предмети. При цьому, спочатку дитина освоює порівняння предметів за заданими властивостями, потім – за самостійно виділеним і поступово переходить від порівняння двох предметів до порівняння трьох. Можна запропонувати такі ігри і вправи, як «Доріжки», «Доміно» й інші. Ігри та вправи для розвитку здатності до логічних дій та операцій формують вміння оперувати відразу трьома властивостями. Але, ці ігри і вправи призначені для дітей старшого дошкільного віку.

Результати теоретичних розвідок показали, що проблема використання інноваційних технологій для формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку є актуальною на сучасному етапі: логічним блокам Дьєнеша понад 30 років, але творче їх використання вихователями дитячих садків різних країн світу надає можливість вважати методику/технологію інноваційною. Вона зорієнтована на індивідуальний підхід до дитини. Головне правило впровадження цього дидактичного матеріалу – спільна діяльність вихователя та дітей. Метою ж експериментального дослідження використання інноваційних технологій для формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку було дослідити використання методики/технології логічні блоки Дьєнеша в освітньому процесі закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 83 «Чижик» Запорізької міської ради.

Із початком повномасштабної війни в Україні заклади дошкільної освіти в місті Запоріжжя працюють виключно в дистанційному форматі. Педагогічною радою ЗДО № 83 ЗМР було прийнято рішення працювати в дистанційному форматі. Однією з пріоритетних завдань на навчальний рік прийняли: «Удосконалювати роботу з підвищення якості освітнього процесу на основі застосування блоків З. Дьєнеша шляхом пошуків інноваційних методів роботи та творчих завдань».

Експериментальне дослідження складалося з трьох етапів: констатувальний, формувальний і контрольний. На констатувальному етапі експерименту вирішувались такі завдання: здійснювався аналіз літератури; вивчались способи використання логічних блоків Дьєнеша; були створені умови для залучення батьків до організації навчального процесу з використанням логічних блоків Дьєнеша; діагностика рівня сформованості та показники сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку на початку навчального року.

На першому етапі «Знайомство з блоками Дьєнеша» дітям було запропоновано самостійно гратись з наборами блоків. Вихованці роздивлялися, обстежували, виконували з блоками ігрові

дії за власним бажанням (будували парканчики, прикрашали метеликів, будували башти, використовували блоки, як конструктор). Тут потрібно відмітити, що складаючи з блоків Дьєнеша різні силуети, діти фантазують та експериментують, у результаті з'ясовують, що блоки мають різні форми, величини, колір, товщину.

Перший етап поступово переходив в другий «Обстеження». На цьому етапі діти за допомогою сприйняття формували уявлення про зовнішні властивості предметів (форму, колір, величину). На цьому етапі вихованці обстежували блоки пальчиками, обводили за контуром, вчилися групувати за кольором, формою, розміром. Слід зазначити такі способи обстеження предметів дуже важливі для формування вмінь узагальнювати та порівнювати.

На цьому етапі вихователі пропонували дошкільникам такі вправи:

1. «Знайди усі блоки жовтого кольору»;
2. «Яка фігура схожа на дах будиночка?»;
3. «Яка фігура схожа на прапорець?»;
4. «Знайди усі фігури квадратної, трикутної, круглої форми»;
5. «Яка фігура схожа на сонечко?»;
6. «Покажи фігуру таку, як у мене»;
7. «Знайдіть усі великі блоки»;
8. «Знайди зайве»;
9. «Продовжуй ланцюжок»;
10. «Знайди пару (до великого трикутника знайди малий такого-ж кольору».

Тут бажано відмітити, що завдання з використанням блоків Дьєнеша є комплексними: у процесі роботи з ними, переважно у грі, у дітей не лише закріплюються уявлення про геометричні фігури, ознаки предметів, формуються розумові дії, а й розвиваються психічні процеси: мислення, пам'ять, увага, уява, мовлення.

Третій етап «Ігровий» поступово і плавно переходить у четвертий етап «Порівняльний». На цих етапах дошкільнят навчали пояснювати свій вибір. Тут у нагоді стала розроблена педагогами картотека дидактичних ігор для дітей молодшого дошкільного віку.

Серед методів дослідження було використано: спостереження, бесіди з вихователями, практичним психологом закладу і вихованцями; діагностика рівня сформованості компетентності, методи статистичного аналізу при обробці даних. При визначенні рівня сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку було використано методичний посібник для педагогів дошкільних навчальних закладів «Моніторинг досягнень дітей дошкільного віку згідно з базовим компонентом дошкільної освіти» [9].

Аналіз показників сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності на початку навчального року у дітей молодшого дошкільного віку визна-

чив, що у дітей відповідно до дефініцій освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» показники сенсорно-пізнавальної компетентності сформовані в середньому на 51%.

Упродовж 2023–2024 навчального року педагоги групи «Горобинка» дітей молодшого дошкільного віку проводили асинхронні заняття з логіко-математичного розвитку, використовували логічні блоки на заняттях з конструювання, аплікацій під час художньо-мовленнєвої діяльності (моделювання казок), під час інтегрованих занять, створювали ігри на платформі LearningApps. Паралельно із заняттями проводились семінари для педагогів ЗДО, консультації по використанню блоків Дьєнеша для батьків вихованців. Також із вихованцями проводились синхронні заняття на платформі ZOOM, тому що одним з важливих компонентів освітнього процесу є взаємодія дітей з вихователями.

Висновки та пропозиції. Аналіз показників сформованості сенсорно-пізнавальної компетентності на кінець навчального року у дітей молодшого дошкільного віку визначив, що у дітей відповідно до критеріїв показники в середньому збільшилися з 51% до 59,7%.

Експериментально було доведено важливість використання інноваційної технології логічні блоки З. Дьєнеша в процесі формування сенсорно-пізнавальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку. Робота за технологією наочно й зрозуміло знайомить дітей із формою, кольором і розміром об'єктів; формує базові математичні уявлення і початкові знання з інформатики. Блоки Дьєнеша розвивають логічне та аналітичне мислення (аналіз, порівняння, класифікацію, узагальнення) та сприяють удосконаленню творчих здібностей, а також покращують сприйняття, пам'ять, увагу та уяву.

Таким чином, використовуючи логічні блоки Дьєнеша в системі формування сенсорно-пізнавальної компетентності дітей молодшого дошкільного віку не лише закріплюються отримані знання, але і активізується розумовий розвиток вихованців, що спонукає до пошуку нових напрямів поширення набутого досвіду в інноваційній діяльності сучасних закладів дошкільної освіти.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2021 р. № 33. URL :<https://emetodyst.expertus.com.ua/book?bid=37982> (дата звернення: 18.07.2024).
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 18.07.2024).
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник – 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

4. Запорожець А. В. Сенсорне виховання дошкільнят. Харків : Просвітництво, 2003. 365 с.
5. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів. Київ : НТУ, 2017. 172 с.
6. Пілюгіна В. А. Сенсорні здібності малюка: ігри на розвиток сприйняття кольору, форми, величини у дітей раннього віку: кн. для вихователів дит. саду і батьків. Запоріжжя : Просвіта : АТ «Учбов. Мет.», 2016. 112 с.
7. Митник О. Розвиваємо мислення: Блоки Дьєнеша. *Дошкільне виховання*. 2016. №10. С. 4–7.
8. Гнізділова О. А., Гришко О. І., Клевака Л. П. Розвиток у дітей дошкільного віку логіко-математичних уявлень та умінь у процесі використання логічних блоків Дьєнеша та паличок Кюїзенера. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького* 2020. Вип. № 4. С. 199–206.
9. Моніторинг досягнень дітей дошкільного віку згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти: методичний посібник/ упоряд. : Ветряна О. А., Гузенко І. В., Дрюн О. О. та ін. : за заг. Ред. Киричук Т. В., Куляк О. М., Шаповал Н. М. Вид. 2-ге, без змін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 272 с.

Pirunova H., Kurinna A. Formation of Sensory and Cognitive Competence of Children of Junior Preschool Age by Means of Innovative Technologies

The article addresses the issue of using innovative technologies as a means of developing sensory-cognitive competence in young preschool children. This competence is considered crucial for preschool education and gains significance in various activities under the educational direction «Child in the Sensory-Cognitive Space» of the Basic Component of Preschool Education. The competence involves the formation of accessible concepts and standards for preschool children regarding the characteristics, properties, and relationships of objects and phenomena in the surrounding world. An indicator of the formation of these concepts is the child's ability to apply the acquired knowledge in practical activities (play, labor, sensory-cognitive, mathematical, etc.) and possess methods of understanding reality.

Since the formation of knowledge and skills in sensory-cognitive competence in young preschool children is viewed as a foundation that will help them develop their personality in the future, the publication highlights the essence of the concept of sensory-cognitive competence, emphasizing the importance of implementing innovative technologies and their impact on its development level. It is determined that the modern education system requires the implementation of new technologies, methodologies, and techniques that will make the educational process more intensive, interesting, and therefore more effective. The influence of Z. Dienes' block technology on the development of sensory-cognitive competence in young preschool children is outlined.

The work explores some theoretical issues of forming sensory-cognitive competence in young preschool children and provides an overall characterization of Z. Dienes' block technology as an innovative means of developing sensory-cognitive competence in young preschool children during the educational activities of the preschool education institution No. 83 «Chizhik» of the Zaporizhzhia City Council, where its effectiveness was tested.

Key words: development, innovative technologies, young preschool children, sensory-cognitive competence, Z. Dienes' logical blocks.